

AZ ALGÉRIAI HÁBORÚ ÉS A IV. KÖZTÁRSASÁG BUKÁS, DE GAULLE VISSZATÉRÉSE A HATALOMBA

Az Algériában 1954. november elsején kirobbant felkeléssel¹ a IV. Köztársaság az egymást gyorsan váltó kormányok nem tudtak megbirkózni. Hiába növelték több mint 400 ezerre a gyarmaton tartózkodó hadsereg létszámát, nem tudták térdre kényszeríteni a gerilla háborút folytató s az őslakos algériaiak mind szélesebb rétegeinek szimpátiáját és támogatását élvező 30-40 ezer fős felkelő hadsereget. Sőt, a háború egyre mélyebb erkölcsi és politikai válságba taszította az országot. A IV. Köztársaság amúgy is labilis, sorozatos kompromisszumokon nyugvó politikai rendszere, az erőpolitikát előnybe részesítő politikai osztálya, amely lényegtelen változtatásokat téve, mindenáron meg akarta tartani Algériát, Franciaország jogilag „tengerentúli három megyéjét”, képtelen volt kiutat találni a fegyveres konfliktusból. Franciaországot egyre gyakrabban – olykor már nyíltan is – bírálták szövetségesei, bár igyekeztek tiszteletben tartani Párizs álláspontját, amely szerint – hivatkozva a gyarmat jogi státuszára – az algériai háború francia belügy. Az FLN viszont ezt a mítoszt szerette volna lerombolni, olyan helyzetet teremteni, amely nyílt állásfoglalásra kényszeríti a nagyhatalmokat, elsősorban az Egyesült Államokat és a Szovjetuniót. Vagyis internacionalizálni, a nemzetközi politika egyik problémájává szerette volna tenni az algériai nemzeti felszabadító háború ügyét. Erre 1958-ban lehetőség is nyílt, s ez olyan krízist idézett elő, amely a IV. Köztársaság bukásához vezetett.

Szakiet szidi Juszej – az internacionalizálás problémái

Ez az algériai határtól alig néhány száz méterre található, mintegy ezer lakosú tunéziai település, az ALN egyik bázisa 1958 elején mind nagyobb helyet foglalt el a hírügynökségek és a világlapok tudósításaiban. Az algériai felkelők kisebb-nagyobb egységei – olykor a tunéziai nemzeti gárda katonáinak a támogatását is élvezve – betörték Algériába, kisebb ütközeteket vívtak, rajtaütéseket hajtottak végre, majd visszavonultak. S úgy tűnt, hogy a gyors ütemben épülő elektromos határzár sem képes megakadályozni a betöréseket.²

A határ mentén január 11-én elsősorban lélektani hatását tekintve rendkívül súlyos összecsapás történt. A hajnali órákban egy 50 főnyi akcióba induló egységre csapott le váratlanul mintegy 300 felkelő. Az ágyú és géppuskatűz nemcsak algériai, de tunéziai területről is zúdult a francia katonákra. Az erősítésként érkező szárazföldi egységek és a légierő gépei visszaverték az ALN harcosokat, akik a tunéziai nemzeti gárda szállítójárműveit használták. A franciák vesztesége 14 halott és két sebesült volt (az egyik másnap belehalt sérüléseibe). Négyet pedig foglyul ejtettek és magukkal vittek a Tunéziába visszavonuló támadók.³

A katonák, de a civilek haragja is a kormányra zúdult. Tehetetlenséggel, gyávasággal vádolták. A tisztek egy része – főként a légierőnél – megtorlást, Tunézia határmenti területeinek bombázását és szárazföldi csapatok betörését javasolta. Párizs egyenlőre

---

¹ A felkelés kirobbantója az FLN (Front de Libération Nationale – Nemzeti Felszabadítási Front) volt, amelyet radikális nacionalisták alapítottak illegálisan 1954 őszén. Ugyanekkor megalapították fegyveres szervezetüket is, az ALN-t (Armée de Libération Nationale – Nemzeti Felszabadító Hadsereg).

² A tunéziai és a marokkói határ mentén létesített, összesen 800 kilométer hosszú elektromos határzár kiépítését 1960-ban fejezték be. I. *Jacques Vernet*: Les barrages pendant la guerre d'Algérie. In *Militaires et guérilla dans la guerre d'Algérie*. Szerk. Jean-Charles Jauffret-Maurice Vaisse. Bruxelles 2001. 253-268.

³ *Philippe Bourdrel*: La dernière chance de l'Algérie française. Paris 1996. 185-186.

diplomáciai szinten tartotta az ügyet, bár Burgiba elnök nem fogadta a tiltakozó jegyzéket átadni szándékozó francia diplomatát.

Február 8-án azonban bekövetkezett az ami már a levegőben lógott s a helyzetet ismerők vártak is. Reggel 8 óra után egy felderítést végző francia gépet találat ért. A jobboldali motort megrongáló géppuskarú tunéziai területről jött. A gépnek kényszerleszállást kellett végeznie. Másfél órával később Salan tábornoknak, az algériai francia haderők főparancsnokának beleegyezésével, de Chaban-Delmas hadügyminiszter szóbeli jóváhagyásával megtörtént az ellencsapás. Félix Gaillard kormányfőt erről csak a döntés meghozatala után értesítették. A megtorló akciónak 72 halálos áldozata (köztük 22 gyerek és 16 nő) és 80 sebesültje volt, nagyobb részt civilek, mivel azon a napon éppen piac volt. A bombázás idején a településen tartózkodott a Nemzetközi Vöröskereszt küldöttsége is, amely az algériai menekülteket látogatta meg és élelmiszert osztott ki közöttük.

A felháborodás világszerte óriási volt. Franciaország atlanti szövetséges országainak vezető lapjai „barbár tettnek” minősítették az akciót és Oradourhoz hasonlították.⁴ Ugyanakkor egyáltalán nem lehet kizárni annak a véleménynek a helyállóságát, amelyet számos történész is oszt, hogy az FLN tudatosan provokálta ki a légi csapást, hogy így érje el az algériai probléma internacionalizálását.⁵ A tunéziai kormány azonnal elrendelte öt francia konzulátus bezárását, a bizertai bázist pedig blokád alá vették. Burgiba azzal is fenyegetőzött, hogy az ügyet az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé viszi. A bombázás másnapján pedig francia és tekintélyes nemzetközi sajtóorgánumok tudósítóit hívta meg Szakietbe. A tunéziai elnök igazi célja azonban az volt, hogy az ügy rendezésébe bevonja az Egyesült Államokat, amelynek a vezetői – de a közvéleménye is – egy ideje már egyre jobban neheztelt Párizsra, mert az képtelen megoldani az algériai konfliktust. Eisenhower elnök, de főként külügyminisztere úgy vélte, hogy Franciaország szélsőséges, de eredményt elérni képtelen háborús politikája oda vezet, hogy nem csupán Algéria, de akár az egész Maghreb térség – sőt az arab világ – a kommunisták, Moszkva befolyása alá kerül.⁶ Dulles a bombázás másnapján fogadta a francia nagykövetet, aki a külügyminisztert „nagyon nyersnek és feszültnek” találta. Keményen bírálta a francia kormányt „amely képtelen megoldani a problémát”, amelyet úgy kezel a problémát, hogy az „mindenki számára nyilvánvaló módon katasztrófához vezet”. Marokkótól Egyiptomig – Moszkva támogatásával – egész Észak-Afrika szembe fordul Franciaországgal. „Tunézia és Marokkó a Nyugathoz akar tartozni, de a maguk magatartása miatt ez az egész blokk a Nyugat ellensége lesz. S ez tragédia Franciaország és az Egyesült Államok számára egyaránt.” Dullest az is különösen irritálta, hogy az akcióban amerikai gyártmányú gépek is részt vettek. Idézte a tunéziai *Action* c. lapot, amely a bombázásért az Egyesült Államokat is felelőssé tette.⁷ Az Egyesült Államok mintegy modellként, a nasserizmusra nyújtott alternatívaként akarta Tunéziát az arab államok elé állítani. Ezért már korábban is vállalta a konfliktust Franciaországgal: 1957-ben – Párizs tiltakozása ellenére – késleltetve ugyan, és a britek bevonásával – de mégiscsak szállított fegyvereket Tunéziának.⁸

---

⁴ Népszabadság, 1958. február 11. Angol, amerikai, német lapokból idéz. Oradour-sur-Glane francia városka, amelyet a náci 1944. június 10-én a földig romboltak, lakóit pedig meggyilkolták.

⁵ Ld. pl. *Bernard Droz – Evelyne Lener: Histoire de la guerre d'Algérie 1954 – 1962.* Paris 1991.167. A párizsi magyar követség is olyan információkhoz jutott, hogy az FLN tudatosan provokálta ki a francia légierő bombatámadását. Ld. MOL XIX-J-1-j Franciaország 1945-1964. 12. doboz Sakiet bombázása, 1958. március 6. 002257.

⁶ *Matthew Connelly: The French-American Conflict over North Africa and the Fall of Fourth Republic.* Revue française d'histoire d'outre-mer, 315. sz. (1997) 21.

⁷ M. Alphan, ambassadeur de France à Washington à M. Pineau, Ministre des Affaires Étrangères, le 9 février 1958. Documents diplomatiques français (DDF). 1958. 1. k. Paris 1995. 146.

⁸ *Egya N. Sangmuali: Eisenhower and containment in North Africa, 1956-1960.* Middle East Journal, 1. sz. (1990) 84-85.

A Szakiet ügy feldühítette ugyan az amerikaiakat, ám ugyanakkor jó alkalomnak is találták arra, hogy hatékonyan vehessenek részt a kérdés rendezésében. Washington február 17-én hivatalosan is jelezte Párizsnak, hogy vállalna közvetítő szerepet a francia-tunéziai konfliktus rendezésében. Másnap a francia kormány pozitívan reagált, de közölte, hogy az amerikai szerep csak „jó szolgálati” lehet s nem közvetítő.⁹ Az amerikaiak Robert Murphyt, diplomáciai tanácsadót, Dulles egyik legközvetlenebb munkatársát bízták meg a küldetéssel. A diplomata országa képviselője volt a háború alatt előbb Pétain, majd 1942-43-ban a de Gaulle vezette Szabad Franciaország mellett Algériában. Nem túl jó emlékeket hagyott magáról a franciákban. A küldetésbe Washington javaslatára bevont britek pedig Harold Beeleyt, a Foreign Office közel-keleti ügyekkel megbízott államtitkár helyetttest delegálták. Burgiba javaslatát, pontosabban feltételeit a francia-tunéziai tárgyalások megkezdésére a két diplomata március 18-án mutatta be Párizsnak. A tunéziai elnök javasolta a kiűrtett francia repülőterek semleges megfigyelők általi ellenőrzését, a francia katonák mielőbbi távozását Tunéziából, Bizerta kivételével. A Gaillard kormány azonban a tunéziai javaslatot nem fogadta el, komoly fejtörést okozva ezzel Washingtonnak. Dullest azonban nemcsak a francia kormány álláspontja, de az FLN-é is nyugtalanította.

Március elején két amerikai külügyminisztériumi munkatárs Tuniszban találkozott az FLN egyik képviselőjével, aki elmondta, hogy az FLN kénytelen lesz a keleti blokkhoz fordulni segítségért. Illetve, hogy az FLN hamarosan kormányt alakít.¹⁰

A szovjetek is elítélték Szakiet bombázását, de a Pravdában február 15-én megjelent cikket nagy körültekintéssel fogalmazták meg. Ezt mondta Zorin külügyminiszter helyettes a moszkvai francia nagykövetnek. Majd kifejtette: a Szovjetunióknak nem érdeke, hogy a helyzet elmérgesedjen s szeretné, ha az algériai konfliktus nem terjedne át más országra is. Moszkva a békés megoldás híve, bár már kételkedik abban, hogy Franciaország jó úton halad-e ebbe az irányba.¹¹ Egy hónappal később Hruscsov, az SZKP főtitkára már keményebben fogalmaz egy beszédében, amikor Algériában „az arab lakosság elleni irtóháborúról” beszél. Úgy foglal állást, hogy a megoldás az algériai lakosság érdekeinek megfelelően rendeződjön, de Franciaország érdekeinek a figyelembevételével.¹² A szovjet politikus kijelentéseit oly nagyra értékelte az FLN, hogy táviratban köszönte meg. Ez volt az első eset, hogy az algériai felkelők hivatalosan reagáltak szovjet véleményre.¹³ A Szovjetunió ugyanakkor szerette volna elkerülni, hogy Algéria hidegháborús tétté váljon, s ezért egyáltalán nem volt híve – ellentétben az FLN-nel – a probléma internacionalizálásának. Egyrészt ez vezérelte Franciaország algériai politikája iránti megértést. Másrészt – és főként – az a privilegizálnak is mondható helyzet, amelyet az ország Moszkva külpolitikai stratégiájában – különösen a német kérdés kezelésében – elfoglalt. Párizs is próbálta kedvező helyzetét kihasználni s arra próbálta rávenni Moszkvát, hogy győzze meg az FLN-ent a feltétel nélküli tárgyalások megkezdéséről. Vinogradov nagykövet azonban azt válaszolta Christian Pineau külügyminiszternek, hogy ezt nem teheti meg, mert a Szovjetunióknak nincs kapcsolata az FLN-nel. S valóban az első szovjet-FLN találkozóra az algériai fél kezdeményezésére, az egyiptomi kormány közvetítésével március 3-án került sor Kairóban. Az algériai felkelők diplomáciai és anyagi (fegyverek, pénz) támogatást kértek. Moszkva humanitárius támogatásra hajlandónak mutatkozott továbbra is¹⁴, de fegyverszállításról nem tárgyalt és azt

---

⁹ Irwin M. Wall: Les Etats-Unis et la guerre d'Algérie. Paris 2006. 180-181.

¹⁰ Uo. 195.

¹¹ Dejeu, ambassadeur de France à Moscou à M. Pineau, Ministre des Affaires Étrangères, le 17 février 1958. DDF., 1958. 1. k. 346.

¹² Uo. 1958. március 15. DDF. 1958. 1. k. 346.

¹³ El Moudjahid, 21. sz. (1958. április 1.) Az El Moudjahid (A hit harcosa) az FLN hivatalos, francia nyelvű lapja volt.

¹⁴ Tunisz kikötőjébe 1958. február 4-én futott be egy szovjet hajó, amely egy millió rubel értékben szállított élelmiszert, gyógyszert, ruhaneműt az országban élő algériai menekülteknek. A szovjet hajó jelenléte nagy

is elutasította, hogy megvitassák a francia kommunisták politikáját.¹⁵ A szovjetek Algéria politikájának radikális változásáról tehát Szakiet bombázása után sem beszélhetünk még. Egy határozottabb véleménynyilvánítást azonban már Moszkva sem kerülhetett el.

Andrej Gromikó, szovjet külügyminiszter március 1-én levelet küldött francia kollégájának, amelyben felvetette egy csúcskonferencia lehetőségét. A levélben, amelyet Vinogradov nyújtott át Christian Pineau-nak az 1956. májusi szovjet-francia nyilatkozatra¹⁶ utalva azt írta, hogy már egyre kevesebb esélyt lát az algériai probléma rendezésére a francia-algériai kapcsolatok keretén belül. Vagyis a háború egyre inkább a nemzetközi közösség ügyévé válik. Bár mind Moszkva, mind Washington érdeke az volt, hogy az algériai probléma francia belügy maradjon. S ez meg is valósult. A korabeli gyarmati világ nagyobb konfliktusai közül az algériait – elhúzódása ellenére is – sikerült „lokalizálni”. S azt sem tartjuk kizártnak, hogy valójában az FLN sem akarta az internacionalizálás elmélyítését, csupán az ügy „lebegtetését”, hiszen egyik blokk mellett sem kötelezte el magát, viszont mindegyik szimpátiáját el akarta nyerni.

Az FLN üdvözölte a szovjetek március 1-én közzétett véleményét, amelyet olyan fontosnak tartott, mint a szuezi háború idején Bulganyin miniszterelnök Izraelt, Angliát és Franciaországot megfenyegető levelét. S azt is bevallotta, hogy eddig tulajdonképpen a nyugati blokkot részesítette előnyben a keletivel szemben. „Most már azonban Amerika kertelése elfordítja az algériai nép figyelmét a Nyugattól más horizontok felé.”¹⁷

Miután a francia kormány elutasította a jószolgálati küldöttek javaslatát maga az amerikai elnök, Eisenhower lépett közbe, tekintélyét vetette latba, hogy a javaslat elfogadására bírja Párizst. Személyes levélben fordult Gaillard kormányfőhöz. Az első változatban a nehéz helyzetére való tekintettel megértést kért Tunézia iránt s azt próbálta megértetni a francia kormánnyal, hogy „az algériai és a tunéziai nép, amelyet érzelmi szálak fűznek egymáshoz autonómiára és önrendelkezésre vágytak.” A britek ezt a megfogalmazást egyenesen katasztrófának tartották s az önrendelkezésre történő utalás helyébe „az algériai muzulmán nacionalisták aspirációjával való tunéziai szimpatizálás került.”¹⁸ Április 11-én Murphy átadta Gaillard-nak az amerikai elnök levelét, amelynek létéről a sajtóban már találgatások jelentek meg. A jószolgálati küldöttek javaslatát az Eisenhower levél kíséretében április 13-án tárgyalta a francia kormány és 11 órás vita után elfogadta s úgy döntött, hogy a javaslatot – de nem a levelet, amelyet azóta sem publikáltak – a képviselők elé terjeszti. A javaslat parlamenti vitája április 14-én hajnali 2 óráig tartott s az elvetésével zárult. A kormány megbukott. Ez a tény növelte azon politikusok számát, akik már nem csupán kormányválságról, hanem a IV. Köztársaság kríziséről beszéltek és rendszerváltást emlegettek.

A jószolgálati misszió bukása az FLN-t is politikája megváltoztatására kényszerítette, mivel megbukott az internacionalizálásnak az a módja, amely az Egyesült Államok bevonására valamint a két szomszédos ország, Marokkó és Tunézia közvetítésére épült. Burgibának és V. Mohamed, marokkói uralkodónak szintén át kellett értékelniük szerepüket:

---

riadalmat keltett a nyugati hatalmak körében, a szovjet beavatkozás nyílt jelét vélték felfedezni benne. Vö.: La démarche de Vinogradov à Paris. El Moudjahid, 19. sz. (1958. február 28)

¹⁵ E. O. Obicshina: A szovjet vezetés és az algériai háború az Orosz Föderáció Külügyminisztériuma archívumának anyaga alapján. Novaja i novesenyija isztoria, 2000. 1. sz. 25. (oroszul) A szovjet politika hozzáállását jelzi az is, hogy az algériai ügy egészen 1958 nyaráig a külügyminisztérium Európa osztályához tartozott. Ekkor került át az Afrika osztályra.

¹⁶ Ebben Moszkva „reményét fejezte ki, hogy Franciaország liberális szellemű megoldást talál az algériai problémára”. L’Humanité, le 20 mai 1956.

¹⁷ Les prises de position de l’URSS. El Moudjahid, 20. sz. (1958. március 15.)

¹⁸ Irwin M. Wall: i.m. 197-199. A briteknek különös érdeke is fűződött a küldetés sikeréhez. Ekkor folytak ugyanis a tárgyalásai a frissen alakult Közös Piacca egy szabadkereskedelmi övezet kialakításáról. Végül is nem jártak eredménnyel s ezért alakították meg 1960. január elején az Európai Szabadkereskedelmi Társulást.

hogyan tudják ezután úgy támogatni az FLN-t, hogy országuk a lehető legkevésbé bonyolódjon diplomáciai konfliktusba Párizssal, illetve, hogy negatív belpolitikai hatásai se legyenek a háborúnak.

Az új helyzetnek megfelelő politika kidolgozása céljából tartott tanácskozást az FLN, a tunéziai Új Desztur Párt és a marokkói Isztiklál április 27-29 között Tangerben. A konferencia ötlete a marokkói-tunéziai találkozó született március elején. Az Új Desztur Párt és az Isztiklál politikusai – ellensúlyozandó az Egyesült Arab Köztársaság megalakulását, s vele a nasserizmus befolyásának növekedését – tanácskozás összehívását javasolták a maghrebi szövetségi államalakulat tervének a megvitatására. Az FLN azonban csak akkor volt hajlandó részt venni, ha a háborúról, a harcoló Algéria megsegítéséről is tanácskoznak és állást foglalnak. Ezt a két szomszédos ország vezetői végül is elfogadták, mint ahogyan az FLN kormányalakítási szándékát is. Belpolitikai okok miatt sem Tunézia, sem Marokkó nem tehette meg, hogy ne támogassa az FLN-t. Különösen vonatkozott ez a nyugati szomszédra, ahol a közvélemény nem fogadta volna el, hogy „Marokkó mindig utolsó legyen abban a karavánban, amely segíti az algériai népet” – jelentette ki V. Mohamed a francia nagykövetnek.¹⁹ A konferencia így elsősorban az FLN sikereként értékelhető, deklarálta a szolidaritást, a nemzeti függetlenségért harcoló FLN-ALN támogatását, s az algériai nép egyedüli képviselőjének az FLN-t ismerte el. S ennek azzal is nyomatékot adott, hogy határozott az Arab Maghreb Unió nevű három országot – s a jövőben esetleg Líbiát is befogadó – föderáció létrehozásáról. A kolonializmus elleni harc jegyében a résztvevők támogatták Marokkó igényét Mauritániára („visszatérését a marokkói hazához”).

A konferencia legjelentősebb állásfoglalása kompromisszumot tükröz: „a marokkói és a tunéziai kormánnyal történt konzultáció után javasolja egy algériai kormány megalakítását”.²⁰ Vagyis a két szomszédos ország minél tovább halasztani szeretne volna a kormány megalakítását, mert elismerése – amelyet nem kerülhetett el – kompromittálta volna kapcsolatait Franciaországgal. A kormányalakítási szándék deklarálása az FLN számára azt jelentette, hogy egy esetleges tárgyalás esetén nem fogad el közvetítőt. Az egyedül maradás kockázatának elkerülését pedig az Arab Maghreb Unió lett volna hivatott biztosítani. A kormányalakítási szándék kinyilatkoztatásának igazi jelentősége azonban lélektani volt, „az algériai nemzet konkretizálódását jelentette”.²¹ Vagyis az *algériai állam létét* fejezte ki. Annak az államnak a létét, amelyet mindeddig tagadott az uralkodó francia politikai osztály.

Algír május 13 – „a bársonyos puccs”?

Michel Winock, francia történész használta ezt a kifejezést a IV. Köztársaság végnapjait bemutató és elemző könyvében.²² Arra utal, hogy a puccs nem volt igazi államcsíny, végrehajtói nem vitték a teljes kifejtetig a folyamatot, bár annak veszélye – a nyílt katonai fellépés a törvényes hatalom megdöntése és új csoport hatalomra juttatása – június 1-ig fennállt. Damoklesz kardjaként lebegett a demokratikus köztársaság modelljének is tekintett Franciaország fölött. Mások²³ „demokratikus államcsínynek” nevezik a párizsi hatalommal való szembeszegülést. Arra utalnak, hogy legális keretek között, azokat feszegetve, lerombolásukkal fenyegetve kényszerítene ki radikális változásokat.

¹⁹ Parodi, ambassadeur de France à Rabat à M. Pineau, Ministre des Affaires Étrangères, le 8 mai 1958. DDF, 1958. 1. k. 569.

²⁰ La conférence de Tanger. El Moudjahid, 23. sz. (1958. május 5.)

²¹ Krim Belkasszemnek és Serif Mohamednek, az FLN vezetőinek a nyilatkozata. El Moudjahid, 23. sz. (1958. május 5.)

²² L'agonie de la IVème République. Paris 2006. 349.

²³ *Cristophere. Nick: Résurrection. Naissance de la Vème République: un coup d'Etat démocratique.* Paris 1998.

Anélkül, hogy elébe vágnánk az események bemutatásának, annyit nyomban meg kell jegyeznünk, hogy az algíri puccsban – szemben a tiszta, klasszikusnak mondható államcsínnyel – nem csupán katonák vettek részt, sőt a kezdeményezésben, mint társadalmi csoportnak szinte semmi szerepe nem volt. S az eseményekben a szervezettség jelei sem voltak erősek.

Május 13-án Algírban olyan esemény történt, amely a második világháború utáni demokratikus Európában példátlan módon annak reális veszélyét idézte elő, hogy az erős demokratikus tradícióval, politikai kultúrával rendelkező Franciaország politikai rendszerét erőszakos módon, katonai eszközökkel számolják fel. Kísérteties volt a hasonlóság az 1936-os spanyolországi francoista felkeléssel: ott is a gyarmatról, Marokkóból indult a támadás a törvényes köztársasági rendszer ellen. Nem véletlen, hogy az algíri eseményeket – egyedül Európában – Spanyolországban fogadták szimpátiával.²⁴

Az algíri puccs szervezőit és végrehajtóit tömörítő informális csoportosulás a célokat, érdekeket és módszereket tekintve nagyon heterogén volt. Közös vonásuk, hogy valamennyien szembefordultak a IV. Köztársasággal. Nem bíztak politikai rendszerében, főként nem politikusaiban, akiket azzal vádoltak, hogy magára hagyták a gyarmat lakosságát, elárulták „francia Algéria” eszméjét és tárgyalásokban akarnak bocsátkozni az FLN-nel. Az algériai probléma, amelyet a mindenkori kormányok – kivétel nélkül – francia belügynek tekintettek, most 1958. májusában - a IV. Köztársaság legsúlyosabb krízisét előidézve – valóban *belügyé* vált.

A május 13-i tömegdemonstráció és sztrájk meghirdetése senkit sem ért váratlanul. Április 26-án az un. éberségi bizottság, amelyben a különféle patrióta szervezetek és a „francia Algéria” képviselői vettek részt, a hosszabb ideje Algírban tartózkodó gaullista Léon Delbeque kezdeményezésére szervezett már egy nagy tömegtüntetést, amely „új, nemzeti üdvkormány” magalakítását követelte. Sokan ezt tartják a május 13-i tömegmozgalom főpróbájának. A május 13-i eseményeknek két közvetlen kiváltó oka volt: a kormányalakításra felkért politikus személye és az FLN egyik bejelentése.

Május 8-án, miután több politikus visszautasította a felkérést, a köztársasági elnök Pierre Pflimlint kérte fel kormányalakításra, aki május 13-ra tervezte kormányának és programjának a bemutatását. Az elzászi képviselő, a kereszténydemokrata Köztársasági Népi Mozgalom elnöke nem örvendett jó hírnévnek Algériában. Nemrégiben kijelentette, hogy „megbeszéléseket kellene kezdeni egy tüzszünet lehetőségéről azokkal, akik ellen harcolunk”. Az algériai franciák²⁵ megnyugtatóra programbeszédében leszögezte, hogy a megbeszélések csak francia katonai győzelem esetén lehetségesek.²⁶ Ám ez már nem használt, bukását akarták és ezért időzítették a beiktatás napjára a tüntetést.

Az FLN május 9-én jelentette be, hogy április 24-én három, több mint egy éve fogva tartott francia katonát kivégezt. Ez mintegy „válasz” volt azokra a kivégzésekre, amelyeket a francia igazságszolgáltatás hajtott végre április utolsó napjaiban. Összesen tizenkét algériaival végzett a guillotin. Köztük volt Abderrahman Taleb, akinek pedig a megmentéséért neves értelmiségiekből (Sartre stb.) álló bizottság harcolt. Az ő kivégzését – április 24-én – követően jelentette ki Krim Belkasszem, az FLN egyik vezetője: „A guillotin működését le kell állítani. Figyelmeztetjük a francia közvéleményt, hogy minden egyes algériai hazafi kivégzése francia fogoly kivégzését vonja maga után.”²⁷

---

²⁴ Spanyol lapokat – *Informaciones, Haja des Lunes* stb. – idéz *André Debatty*: *Le 13 mai et la presse*. Paris 1960. 114-116.

²⁵ A gyarmat lakossága ekkor 10 millió főre tehető, ebből egy millió európai volt, valamennyien francia állampolgárok. Ők – kisebb, befolyással alig rendelkező baloldali és liberális csoportokat kivéve - Algéria függetlenségének esküdt ellenségei voltak, „francia Algériát” akartak mindenáron.

²⁶ *Michel Winock*, 23.

²⁷ *El Moudjahid*, 23. sz. (1958. május 5.)

A három francia katona kivégzése emlékére Salan tábornok katonai tiszteletadást rendelt el a főkormányzósági palota előtti téren, a Fórumon, található világháborús emlékműnél. Ezzel mintegy alkalmat teremtett a tömegtüntetésre.

Az éberségi bizottság által meghirdetett sztrájk délután egy órakor kezdődött, kettő után pedig a város különböző pontjairól kezdett elindulni a tüntető csoport a Fórumra. Útközben a fiatalok egy csoportja behatolt az amerikai kulturális központba és feldúlta. E vandál akció megtörténtében – s a későbbi hasonló jellegűekben is – nagy szerepet játszott Pierre Lagaille, az algériai diákszövetség elnöke, aki tartalékos tiszti ejtőernyős egyenruhájában, amelyet a szabályokat megszegve viselt, nagy feltűnést keltve önhatalmúlag fokozatosan átvette a tüntetők irányítását. A katonai tiszteletadás végeztével, este hat után ő adta ki a jelszót: „Gyerünk a főkormányzóságra!” Ezzel gyakorlatilag a törvényes hatalom megdöntésére szólított fel. A rendőri erők megkísérelték megakadályozni a behatolást az épületbe, de a tömeg elsodorta őket. A közelben tartózkodó ejtőernyősök pedig nem avatkoztak be. Az épületbe behatolt tömeg feldúlta az irodákat, az ott talált dokumentumokat pedig kiszórta a térre, ahol a több tízezres tüntető közjóléti kormányt követelt és hatalmat a hadseregnek. Este hét óra után érkezett a helyszínre Massu, az algéri hadtest parancsnoka aki elképedve és feldühödve a látottakon, így fakadt ki: „Mi ez a kupleráj?” Ez a sajátos, az egyéniségéhez illő reakció ugyanakkor bizonyos fokig tükrözte a tisztikar hozzáállását az eseményekhez.

A hadsereg az elmúlt évek folyamán kétségtelenül átpolitizálódott, pontosabban a tisztikara²⁸ és egyes alakulatai, mint az ejtőernyősöké, amelyek részt vettek az „algéri csatában”²⁹ vagy az algériai európaiak tartalékosaiából alakult Területi egységek. Az idegenlégiósok és a sorkatonaság nem igen akartak politikával foglalkozni. A tisztikar jelentős része, bár kritizálta a kormányt, de alapvetően törvénytisztelő volt. Összességében azt lehet mondani, hogy a hadsereget a többé-kevésbé spontán tömegmozgalom belesodorta az eseményekbe. Ugyanakkor számos tiszt esetében éppen május 13 lesz a törvényes hatalommal való tudatos szembefordulás kezdete.

A hadsereg átpolitizálódásához éppen a kormányok járultak hozzá azzal, hogy a katonai hivatásnak nem mindenben megfelelő feladatot bízta rá. (pl. az „algéri csata” idején) S ezt sokan szóvá is tették: „Ezért végeztük el a katonai akadémiát?” Ugyanakkor ez a hadsereg már a háború kezdetétől nemcsak katonai, hanem szociális, humanitárius és kulturális tevékenységet³⁰ is folytatott a lakosság megnyerése érdekében, tudván, hogy e nélkül a katonai sikerek nem teljeseek. Az indokina háború tapasztalatai erősítették meg az ilyen jellegű lélektani hadviselésnek vagy „forradalmi háborúnak” is nevezett tevékenység fontosságát.³¹ Mindezekon túl a hadseregben erős volt az Algéria tradíció: a kudarcos végű napóleoni háborúk után újjászülető francia hadsereg itt szerzett magának presztizst. Itt alakult meg az Idegenlégió. Számos kitüntetés, katonai érdemrend eredete valamilyen algériai haditetthez nyúlik vissza. Ötven éven keresztül, 1830 és 1870 között katonai közigazgatás volt az észak-afrikai országban, amely adminisztratív is a honvédelmi minisztériumhoz tartozott. Ezek a hagyományok erős szálakkal kötötték a tisztikart Algériához, amelynek gyarmatosítása együtt

---

²⁸ A francia szárazföldi hadseregben 24 ezer aktív és hat ezer tartalékos tiszt volt. Az aktív állomány közel 40%-a (9650 fő) kapitányi rangban szolgált, a többségük Algériában. Ezért is nevezik az algériai konfliktust a „kapitányok háborújának”. *Henri Alleg: La guerre d’Algérie*. Paris 1981. 2. k. 374-375.

²⁹ 1957 januárjában a főkormányzó a hadseregre bízta főváros irányítását, azzal a megbízással, hogy ott számolja fel az FLN-t. Massu ejtőernyősai az egész világot felhőborító brutalitással (a kínzások, „eltűnések” és a közönséges gyilkosságok napirenden voltak) végezték a megbízást. A „csatát”, amely valójában megtorlás volt, jól mutatja be Gilo Pontecorvo Algéri csata c. filmje, amely az 1966-ös velencei filmfesztiválon Arany Oroszlány díjat nyert.

³⁰ Ma leginkább az ENSZ békefenntartó erőinek tevékenységéhez lehetne hasonlítani.

³¹ *Marie-Catherine Villatoux et Paul Villatoux: Le colonel Lacheroy, théoricien de la guerre révolutionnaire*. La guerre d’Algérie magazine, 1. sz. (2002) 38-43.

haladt a modern francia nemzetállamnak és államformájának, politikai rendszerének, a republikánus modellnek a kiteljesedésével és megszilárdulásával. Az új francia gyarmatbirodalom kiindulópontja Algéria volt, kiteljesedése pedig a III. Köztársaság kialakulásának az idejére esik, amikor a hódításokat – s ezt akkor sokan őszintén hitték is – a civilizációs küldetés jegyében végezték.

Május 13-án a hadsereg, a tisztikar közbülső, lebegő helyzetben volt, nem igazán akart részt venni az eseményekben, de arra sem vállalkozott, hogy fegyverét használja a tüntetőkkel szemben, még akkor sem, ha azok átlépjék a törvényesség határát. Úgy vélte, hogy ebben az esetben a nemzet egységének a megbontója lenne. Ugyanezen oknál fogva a törvényes kormánnyal sem akart szembeszállni. Kísértett körökben az 1940-es kapitulációt követő megosztottság, amelyet a főtisztek valamennyien megélték. De Gaulle 1940. június 18-i felhívása szakítást is jelentett a hadsereg egyik fő alapelvével: a civil hatalomnak, a kormánynak való engedelmességgel, és az apolitikussággal.

Specifikus problémákkal is szembe kellett nézni a katonáknak, akik Algériában nem klasszikus háborút vívtak. Ehhez kellett volna adaptálni a fegyverzetet is. A fejlesztéshez szükséges pénzt azonban elvitte a NATO által előírt modernizálás, amely viszont az európai kontinensen lefolyó háború lehetőségéhez igazodott. A hadsereg morális állapota tehát 1958 tavaszára igencsak lehangoló volt. Krízise, a rá jellemző specifikus vonásokkal, meghatározó komponense lett az általános politikai válságnak. Letargia, düh és reményvesztettség jellemezte a katonák lelkiállapotát. Erről tájékoztatta Salan a köztársasági elnököt május 9-én. Táviratában arra figyelmeztetett, hogy reményvesztettség állapotában a hadsereg bármilyen cselekedetre képes. Főként, ha azt látja, hogy Párizs „el akarja engedni” Algériát, amelyet a hadsereg nem fog elhagyni, hiszen akkor magát Franciaországot, a hazát hagyná el.³²

Ezek a problémák gyötörték Massu-t is, amikor megjelent a főkormányzóság épületében és egyezkedni próbált a tüntetők képviselőivel. Miután ez nem járt eredménnyel, ő maga állt a közjóléti bizottság élére. Lépésével a vérontást akarta elkerülni, s amennyire lehet békés mederben tartani az eseményeket. Salan, akit a Gaillard kormányfő a köztársasági civil hatalom képviselőjével is felruházott, némi habozás után egyetértett beosztottjával, Massu-vel. (A szocialista Lacoste főkormányzó, akit már a pártja sem látott szívesen a posztján, 10-én elhagyta Algériát)

Éjfél után Párizsban 273 igen, 129 nem szavazattal – és a kommunisták tartózkodásával – beiktatták az új kormányt, amely megerősítette a pozíciójában Salant. Ekkor Massu, miután a kommunistákkal történt összejátszással vádolta meg a kormányfőt, felhívással fordult de Gaulle-hoz, hogy a haza megmentése érdekében alakítson közjóléti kormányt. Másnap szerte az országban közjóléti bizottságok alakultak, többnyire békésen. Algírban, Massu mellett társelnöke lett Cherif Sid Cara muzulmán képviselő, a Gaillard kabinet államtitkára. Némely esetben azonban (pl. Oranban) kisebb-nagyobb összetűzésre is sor került. Gyakorlatilag a párizsi törvényes kormánnyal szemben új hatalom szerveződött Algériában, s ezzel példátlan helyzet állt elő a köztársaság történetében: két hatalmi központ jött létre. Május 15-én Salan is - némi habozás után – a de Gaulle visszahívását követelők mellé állt. A főkormányzóság erkélyén elmondott beszédét, Delbeque ösztönzésére *Vive de Gaulle!* Felkiáltással fejezte be.³³ Még aznap délután de Gaulle megszólal, nyilvánosan először. Az időpontot nem választotta meg rosszul, a kormány teljesen tehetetlen, elutasította ugyan, hogy közjóléti kormánnyá alakuljon át, ám hatalmát nem tudta helyreállítani Algírban. A tábornok nyilatkozatát este fél hatkor közölte a nemzeti hírügynökség: „Az állam hanyatlása szükségképpen a társult népek elidegenedését, a harcoló hadseregben mozgolódást, a nemzet felbomlását, a függetlenség elutasítását vonja maga után. Franciaország immár tizenkét éve

³² *Raoul Salan: Mémoires. Fin d'un empire. „Algérie française” 1er novembre 1954 – 6 juin 1958. Paris 1972. 285.*

³³ Uo. 311-312.

törekszik olyan problémák megoldására, amelyekkel a pártok rendszere nem képes megbirkózni, és a katasztrófa felé tart. Az ország valamikor, a számára nehéz órákban azzal bízott meg, hogy vezessem a megmenekülés felé. Ma, amikor az ország újabb megpróbáltatásoknak néz elébe, tudja meg, hogy kész vagyok magamra vállalni a köztársaság minden hatalmát.”³⁴

A tábornok, az ellenállás hőse, 1946 januárjában lemondott miniszterelnöki tisztségéről, mert úgy találta, hogy a kialakult politikai struktúra – „ pártok rendszere” – a partikuláris érdekeknek kedvez és akadálya a megújuláshoz, a modernizációhoz nélkülözhetetlen nemzeti összefogásnak. Egy évvel később létrehozta a Francia Népi Tömörülés nevű pártot, amellyel viszont 1953-ban szakít. A közügyekről utoljára nyilvánosan 1955 nyári sajtókonferenciáján mondott véleményt. Ez a „kivonulás” azonban nem jelentette azt, hogy 1958 májusáig háttal fordított volna a közügyeknek: tudatosan hallgatott. Gaetano Quagliariello olasz történész szavaival élve „menedzselte a hallgatást”.³⁵ Nem a szokásos módon volt jelen a közéletben: *Háborús emlékiratait* írta és publikálta (az első és második kötet 1954-ben illetve 1956-ban) óriási sikerrel, politikusokat fogadott (pl. a szovjet nagykövetet), utazott (1957-ben a Szaharában a kőolajtermelés beindításán volt jelen). Ám ahogyan az ország belpolitikai helyzete egyre kritikusabb lett, neve mind gyakrabban merült fel a közéletben. Maurice Duverger, neves publicista és politológus 1958. március 7-én a *Le Monde*-ban megjelent *Mikor?* c. cikkében a következőket írta: „Sokan úgy gondolják, nem az a kérdés, hogy visszatér-e a hatalomba vagy nem: ez már eldöntött. Az igazi kérdés az, hogy mikor kezdődik a második de Gaulle kormány?”

Nyilatkozatát követően de Gaulle körül egy morális politikai hatalom jött létre: mindenki hozzá igazodott, feléje tekintett, vagy elutasította, vagy mögéje sorakozott fel. Ő maga is rendkívül bonyolult helyzetbe került. Elég autonóm egyéniség volt ahhoz, hogy meghajoljon egyik vagy másik csoport előtt. Ő akarta irányítani az eseményeket, a krízis lefolyását és végkifejletét. S ehhez – republikánus törvényisztelő lévén, amit ekkor sokan kétségbe vontak – nem a lázadók, hanem a törvényes hatalom oldaláról várta, kereste a partnereket, a szövetségeseket. A békés átmenet biztosítása érdekében úgy gondolta, hogy nem az egyik vagy másik oldallal való merev, konfrontatív szembenálláson keresztül vezet az út. A nyilatkozat után azonban ezt a szándékát kevesen sejtették, még kevesebben hitték, a politikai osztály szinte egyöntetűen diktatúra megteremtésével vádolta meg.

Ezt látszott igazolni az, hogy nyilatkozatát az algíri zendülők kitörő örömmel fogadták. De Gaulle hívei, akik eddig inkább csak befolyásolták a tömegdemonstrációt, most átvették az irányítást. S ebben nagy, mondhatni döntő szerepe volt Leon Delbeque-nek, aki már évek óta tudatosan és kitartóan azon fáradozott, dolgozott és intrikált, hogy a tábornokot „visszavigye a hatalomba”.³⁶

Még a nyilatkozat napján a szocialisták beléptek a kormányba, hogy erősítsék a köztársaság demokratikus intézményeit. Guy Mollet, a párt főtitkára azonban már másnap, pártja felhatalmazása nélkül, de Gaulle-hoz fordult. Arra kért választ a tábornoktól, hogy cselekedeteit, megnyilatkozásait a legalitás, a törvényesség tiszteletben tartásával végzi-e? Lényegében tehát dialógust kezdeményezett de Gaulle-lal. Elsőként a hatalmon lévő politikusok közül!

De Gaulle május 19-én a Palais d’Orsay-ban tartott sajtókonferenciáján válaszol a szocialista vezetőknek, s egyben üzent az országnak is. Az eseményre rendkívüli rendőri

³⁴ *Charles de Gaulle: Discours et messages 1958-1952.* Paris 1970. 3-4.

³⁵ *Gaetano Quagliariello: La religion gaulliste.* Paris 2003. 224-230.

³⁶ *Michel Winock: L’homme qui a ramené de Gaulle au pouvoir. L’histoire,* 239. sz. (2008) 66-71. 1957-ben Chaban Delmas hadügyminiszter Algériába küldte, hogy kövesse és amennyire lehet befolyásolja az eseményeket és adott pillanatban teremtsen olyan körülményeket, amelyek lehetővé teszik de Gaulle hatalomba való visszakerülését.

készültség közepette került sor. Jules Moche szocialista párti belügyminiszter, intranzigens republikánus és antigaullista zavargásoktól, sőt hatalomátvételtől tartva több ezer rendőrt mozgósított a középületek védelmére. A civil ruhában megjelent tábornok szavaiból magabiztosság, ám ugyanakkor szívélyesség is áradt. A lázadókat nem ítélte el („miért tenném, ha a kormány sem tette?”), de nem is állt ki mellettük. Visszautasította, hogy diktatúra bevezetésére törekedne („67 éves korában az ember nem kezd diktátori karriert”) Itt cserben hagyták (?) történelmi ismeretei, Pétain 84 éves volt amikor megtette ezt a lépést. Cáfolta a köztársaság ellenesség vádját, hiszen ő volt az, aki a háború után helyreállította a köztársaságot, sőt megújította: szavazati jogot biztosított a nőknek, államosításokat hajtott végre, megszervezte a társadalombiztosítást. Hatalomra kerülésének biztosítékait illetően pedig azt válaszolta Guy Mollet-nek, hogy rendkívüli körülmények között, s ilyen a mai, az eljárás is rendkívüli, nem a megszokott – „Ám, ha a lényegét illetően egyetértés van, akkor az eljárás is jelentős rugalmasságot tartalmaz.”³⁷ Vagyis nyitottnak, kompromisszum késznek mutatkozott. De Gaulle jól látta, hogy miniszterelnöki beiktatásához döntő fontosságú a szocialista képviselők (94 fő) támogatása. A jobboldalra ugyanis biztosan számíthatott, a kommunistákéra viszont biztosan nem. Sajtókonferenciája zárásaként bejelentette, hogy visszatér falujába, Colombay les Deux Églises-be és ott továbbra is az ország rendelkezésére áll.

Május 22-én Antoine Pinay, a jobboldali függetlenek vezére kereste fel. A találkozó után Pflimlin kormányfőnek azt javasolta, hogy ő is ezt tegye, lépjen kapcsolatba „e nagyszerű emberrel”. Erre azonban csak azután került sor, hogy május 24-én Korzika ellenállás nélkül az odaérkező algériai lázadók kezére került. Jules Moche erélyes fellépést sürgetett, a kormány azonban nem támogatta, inkább kapitulált. A miniszterelnök ezután vállalta – hosszas habozás után – a találkozót. Erre de Gaulle kezdeményezésére május 26-ról 27-re virradó éjjel, teljes titokban került sor Saint-Cloud-ban., a műemlék együttes felügyelőjének, a tábornok régi barátjának a lakásán. A kormányfő és minden republikánus számára a hely rossz emlékű: innen indult a Brumaire 18-i államcsíny, itt proklamálták császárrá Louis Bonaparte-t. A két politikus semmiben sem tudott megegyezni. Pflimlin a tábornok közbeavatkozását kérte a zendülők megfékezésére, ehhez viszont de Gaulle törvényes hatalmat kért, morális tekintélyét e nélkül nem volt hajlandó latba vetni.³⁸ Ezt meg is mondta a miniszterelnöknek: „nem szabad abban a funkcióban maradnia, amelyet valójában nem is gyakorol. Értésére adom, hogy ezután készen állok a szükséges intézkedések megtételére. A miniszterelnök, bár nyíltan nem mond véleményt ezzel a perspektívával kapcsolatban, érzékelteti velem, hogy nem zárja ki a fejlemények ily módon történő alakulását.”³⁹

Délben a tábornok nyilatkozatot tett közzé. Tartalmát az éjszakai találkozóra alapozta, illetve arra az információra, hogy egyes algériai és franciaországi katonai alakulatok erődemonstrációt (középületek elfoglalása stb.) terveznek, hogy rémületet keltve kikényszerítsék de Gaulle miniszterelnökké történő kinevezését. Ezt de Gaulle semmiképpen sem akarta. Nyilatkozatában kijelentette: „Tegnap elindítottam a szokásos eljárást, amely nélkülözhetetlen az ország egységének s függetlenségének biztosítására képes köztársasági kormány megalakításához”, hogy „ilyen körülmények között nem tudok elfogadni semmi olyan akciót, induljon az bárhonnan is, amely a közrendet veszélyezteti”, hogy „elvárom az algériai szárazföldi, tengeri és légi erőktől, hogy példamutató módon kövessék parancsnokaik,

³⁷ Discours et messages 1958-1962. 10.

³⁸ Pflimlinnek egyébkén már márciusban az volt a véleménye, hogy az országot a polgárháborútól egyedül de Gaulle hatalomra jutása mentheti meg. Ezt Adenauernak fejtette ki, aki erről emlékirataiban számol be. I. *Konrad Adenauer: Erinnerungen 1955-1959.* 399. Idézi: *Jean-Paul Cahn – Klaus-Jürgen Müller: La République fédérale d'Allemagne et la guerre d'Algérie.* Paris 2003. 165.

³⁹ *Charles de Gaulle: A reménység emlékiratai.* Szeged 2003. 20.

Salan tábornok, Auboyneau admirális és Jouhaud tábornok utasításait”.⁴⁰ Ha nem is teljesen világosan, de eléggé félre nem érthető módon a tábornok, aki itt már mondhatni, hogy miniszterelnök jelöltként szól, elítélte, rendre utasította a lázadókat. Ezt sok politikus követelte tőle. Ám most nem ez kötötte le figyelmüket, hanem az, hogy „elindította a szokásos eljárást” – alkotmányos felhatalmazás nélkül. S ez döbbenetet és azonnali elutasítást váltott ki: újra azt látták bizonyítottnak, hogy de Gaulle-nak diktatori ambíciói vannak. A kritikus májusi napokban ennyire távol a hatalomtól nem került a tábornok. A szocialista képviselőcsoport és pártvezetés azt lehet mondani, hogy egyhangúlag (11 igen és 3 nem szavazattal) jelentette ki, hogy „semmiképpen sem fogja támogatni de Gaulle miniszterelnöki jelölését, mert amilyen formában és amilyen indokokkal merült fel, az kihívás a köztársasági legalitással szemben.”⁴¹

A képviselők a végrehajtó hatalom megerősítését célzó alkotmánymódosítást vitatták és 28-ra virradó éjjel meg is szavazták. Ám Pflimlin – a hidegháború logikáját követve – nem volt hajlandó a kormánytöbbséghez számolni a kommunista voksokat. Így a 409 támogató szavazat 268-ra apadt, s ennyi viszont már nem volt elegendő az alkotmánymódosításhoz. Mindez persze csak elméletileg volt így, viszont jó ürügyet kreált a kormányfőnek a lemondásra. Az igazi ok az volt, hogy egyértelművé vált számára: de Gaulle és a kommunisták nélkül lehetetlen kormányoznia. Úgy gondolta, hogy az algíri lázadókkal úgy sem lehet megegyezni, a kommunistákkal való szövetség viszont polgárháború kockázatát jelentené, így maradt a lemondás és ezáltal megnyitni az utat de Gaulle számára.⁴²

A komoly politikai erőt képviselő kommunista párt (öt millió szavazó, 150 képviselő) de Gaullet-t a fasiszták támogatásával kialakítandó diktatúra megteremtésével vádolta. (A kommunisták az algíri lázadókat következetesen fasisztáknak nevezték) Hogy ezt megakadályozzák, a párt a népfront időszak antifasiszta tömörülését kívánta feltámasztani. Azonban egyedül maradt, a hidegháború gettóba zárta, a demokratikus erők nem voltak hajlandók szövetségre lépni vele, de még szóba állni sem. E helyzet kialakulásához nagy mértékben hozzájárult a moszkvai vonal szolgálai követése, amely megnyilvánult – többek között – a Nyugat-Európában rémületet kiváltó prágai kommunista hatalomátvétel (1948 február), vagy legutóbb a magyar antisztálinista népfelkelést leverő szovjet katonai beavatkozás támogatásában, vagy majd Nagy Imre kivégzésekor a Kádár-kormány álláspontjának elfogadásában és védelmében. Hiába voltak kiváló szónokaik (pl. Jacques Duclos), érveiket a demokrácia és a köztársaság védelmében hiteltelennek tartották és „Budapest, Budapest” bekiabálásokkal nyomták el. A közvéleményben is erős volt az antikommunizmus és a feszültséggel teli májusban sokan tartottak, féltek attól, hogy egy esetleges népfronttömörülés kommunista hatalomátvételhez vezet. Mindenki tudatában volt annak, hogy az ország legstrukturáltabb, legszervezettebb politikai ereje a kommunista párt, igazán nagy tömegeket egyedül ő képes mobilizálni. Krízis helyzetekben, amikor a hatalom forog kockán ez is inkább a félelmet növelte. Az egyik prefektus nagyon szemléletesen festette le a közhangulatot, amikor arról ír, hogy az embereket az foglalkoztatja: vajon az algíri orkánra nem egy szibériai anticiklon lesz-e a válasz?⁴³ A párt elszigeteltsége olyan mértékűvé vált az általa meghirdetett sztrájkokban vagy tüntetéseken (pl. 27-én), hogy csak az ő és az irányítása alatt lévő szakszervezet, a CGT tagjai vettek részt. A szocialisták és szakszervezetük, a FO (Force ouvrière – Munkás erő) 28-ra meghirdetett tüntetésre nem hívták meg a kommunistákat, ők azonban csatlakoztak a velük több százezresre növekedett demonstrációhoz. A köztársaság párti, s azon belül főleg a baloldali erőket megosztó

---

⁴⁰ Uo. 23.

⁴¹ Idézi: *Odile Rudelle*: Mai 58, de Gaulle et la République. Paris 1998. 241.

⁴² *Paul-Marie de la Gorse*: De Gaulle. Paris 1999. 885.

⁴³ Idézi: *Pierre Bubon*: L'opinion publique en 1958 selon les rapports des préfets. In L'avènement de la Vème République. Paris 1999. 216.

antikommunizmus kétségtelenül a tábournoknak kedvezett. Paradox: az erős kommunista párt léte, amely ezt az erős antikommunizmust provokálta, de Gaulle hatalomra jutásához járult hozzá. Ez alkotmányos keretek között csak úgy történhetett meg, ha a szocialisták támogatják. Ezzel azonban május 28-án a tábournok nem rendelkezett, s ez arra ösztönözte a szélsőséges lázadókat és egyes gaullistákat, hogy a Feltámadás kódnevű, egyszer – 27-én már lefűjt – katonai demonstrációval kényszerítsék ki de Gaulle miniszterelnöki kinevezését.

Az akciót 29-én akarták indítani. A tábournok is így látta 28-án éjjel, fiának írott levele bizonyítja: „Információim szerint az akció bármely pillanatban kezdődhet, délről kiindulva és észak felé tartva.”⁴⁴ Megelőzően ugyanis tárgyalt a nemzetgyűlés két házának az elnökével, akik Coty megbízásából keresték fel. Monnerville, a köztársasági tanács (szenátus) elnöke hajlott de Gaulle feltételeinek az elfogadására, Le Troquer, a képviselőház elnöke viszont mereven elutasította: „Hát jó! – mondom neki - , ha a parlament önnel tart, úgy nincs más dolgom, mint hagyni, hogy egyezkedjenek az ejtőernyősökkel és visszavonulni, bezárkózni magányomba.”⁴⁵ Az ejtőernyősökkel való egyezkedésre azonban nem került sor. Egyrészt azért nem, mert a párizsi gaullisták nem támogatták, másrészt, mert a köztársasági elnök bejelentése, hogy üzenetet intéz a parlamenthez, a krízis békés és törvényes kimenetelének a reményét villantotta fel. Május 29-én délután három órakor Le Troquer felolvasta a köztársasági elnök drámai hangú üzenetét: „A polgárháború küszöbén állunk...Ezekben a hazámra és a köztársaságra vészterhes órákban a franciák legkiválóbbikához fordultam, ahhoz aki történelmünk legsötétebb éveiben a vezérünk volt a szabadság visszahódításában, aki nemzeti egységet teremtett maga körül, elutasította a diktatúrát, hogy helyreállítsa a köztársaságot.”⁴⁶ Este fél nyolckor de Gaulle a köztársasági elnökhöz ment: „René Coty túláradó megindultsággal fogad a lépcsőfeljárón. Négyszemközt az irodájában gyorsan megegyezünk. Egyetért a tervemmel: teljhatalom, a parlament felfüggesztése, új alkotmány, amelyet kormányom készít és bocsát népszavazásra.”⁴⁷ A zavartalan miniszterelnöki beiktatáshoz azonban még mindig nem volt meg a szocialisták támogatása. Sok idő nem állta rendelkezésükre, hogy megváltoztassák a véleményüket.

Május 30-án este Guy Mollet a pártvezetőség másik tagjának, Maurice Deixonne-nak a társaságában – Coty ösztönzésére – felkereste de Gaulle-t Colombay-les Deux Églises-ben. Visszatérve még az éjjel beszámoltak képviselőtársaiknak a látogatásról. Guy Mollet élete egyik legnagyobb élményének nevezte a találkozást de Gaulle-lal („egy igazi úriemberrel”) , aki elhatárolódott az algíri lázadóktól és biztosította őket, hogy betartja a törvénytességet. Sőt azt is megígérte, hogy – korábbi álláspontját megváltoztatva – megjelenik a nemzetgyűlésben a beiktatásakor. A zavaró az – jegyezte meg a szocialista vezető - ,hogy a tábournok az algíri események után tűnt fel a politikai szintéren. S így fennáll annak a veszélye, hogy a lázadók fogják uralni. Ezért támogatni kell, hogy ellent tudjon állni nekik: „Ha de Gaulle-t republikánusok veszik körül, sikeres lehet, ha nem , úgy az maga a kalandorság, s ezért ezt a lehetőséget nem szabad elszalasztani” – fejezte be beszámolóját Guy Mollet.⁴⁸ Nem tudott meggyőzni mindenkit, sőt! A jelenlévők – köztük a nem képviselő vezetőségi tagok – igen gyenge többsége (151-ből 77) támogatta csak de Gaulle beiktatását. Ezért úgy döntöttek, hogy feloldják a pártfegyelmet és mindenki szabadon, lelkiismerete szerint szavazhat.

Június elsején de Gaulle tábournok, kijelölt miniszterelnök megjelent a képviselők előtt és rövid nyilatkozatot tett. Ebben megerősítette a köztársaság demokratikus intézményeinek, elsősorban a parlamentnek a szerepét. Kormányában – a kommunisták és szélsőjobboldal

---

⁴⁴ *Charles de Gaulle: Lettres, notes et carnets, 1951-1958.* Paris 1985.

⁴⁵ A reménység emlékiratai, 24.

⁴⁶ Idézi. *Winock*, 268.

⁴⁷ A reménység emlékiratai, 25.

⁴⁸ *François Lafon: Guy Mollet.* Paris 2006. 661.

kivételével – minden politikai párt, irányzat helyet kapott (Guy Mollet és Pflimlin pl. államminiszter lett) Ami azonnal feltűnő volt, s különösen nem tetszett az algéri lázadóknak, de az otthoni szélsőséges de Gaulle-i hívőknek sem, hogy csupán két valóban gaullista volt a kormányban: André Malraux kulturális miniszter (új tárca) és Michel Debré igazságügy miniszter. S valamennyi miniszter közül csupán az utóbbi volt kimondott híve a francia Algériának. A tábornok miniszterelnök jelölt teljhatalmat kért (6 hónapra) és felhatalmazást, hogy új alkotmányt adjon az országnak. Este 9 órakor 329 igen, 224 nem és 26 tartózkodás mellett beiktatták a IV. Köztársaság utolsó kormányát. A szocialista képviselők közül 42 támogatta, 49 pedig nem. A szavazás egyben a IV. Köztársaság halálos ítélete is volt.

A kommunista párt és a CGT június elsejére tiltakozó tömegdemonstrációt hirdetett, amelyen csupán néhány tíz ezren vettek részt. A lakosság pártállástól és ideológiai hovatartozástól függetlenül belefáradt a májusi feszültségbe, s de Gaulle személyében nem látta veszélyeztetve a demokráciát, bízott benne. De hogyan fogadta a nemzetközi közösség és az FLN?

Az FLN első hivatalos, publikus reakciója a májusi eseményekről rendkívül kemény hangvételű volt. „Franciaország a hanyatló parlamentarizmus és egy esztelen fasizmus között lebeg a május 13-i ultrakolonialista államcsíny után” – olvashatjuk az El Moudjahidban.⁴⁹ De Gaulle miniszterelnöki beiktatása után az ítélet még keményebbé vált: a tábornok hatalomra jutásával a fasizmus új formája nyert kifejezést, amely a földhöz kötődő retrográd, iparelles, dinamizmussal egyáltalán nem rendelkező telepések és a bankok valamint az ipari trösztök szövetségéből született.⁵⁰ Magát a tábornokot a lap „szupernacionalistaként” mutatta be, aki a „francia gyarmatbirodalom kérlelhetetlen védelmezője volt és maradt. Semmi jót nem lehet várni tőle. A lényeg az, hogy a fasizmus diadalmaskodott Franciaországban. A többi csupán taktika.”⁵¹ Ezt a könyörtelen hangvételű álláspontot első sorban az ALN, a harcoló algériaiak képviselték. Ők ugyanis azt tapasztalták, hogy a harcok nem szűntek meg – ha némileg csitultak is.

Ugyanakkor az FLN némely politikusa reménykedett. Az un. fraternizációt, az algériaiak és az európaiak „barátkozását”, amely a május 17-i részben a hadsereg által szervezett demonstrációban öltött testet, elutasították. Ferhat Abbász, aki személyesen is ismerte de Gaulle-t, úgy ítélte meg, hogy „képes lesz a problémák rendezésére.”⁵² Hasonlóképpen vélekedett Mohamed Yazid is, aki az FLN ENSZ-beli és amerikai kapcsolatával volt megbízva: „egyedül de Gaulle képes a problémát megoldani” – mondta amerikai diplomatáknak.⁵³

Az amerikaiak aggodalommal figyelték az eseményeket, bár de Gaulle-lal - már korábban is - állandó kapcsolatban voltak. Attól tartottak, hogy a krízis népfrentkormány megalakításába torkollik illetve, hogy a francia hadsereg esetleg kiterjeszti a háborút Tunéziára. Nyugtalanok voltak amiatt is, hogy a nemzeti érdek következetes védelmezőjeként ismert de Gaulle hogyan viszonyul majd a NATO-hoz vagy éppen a frissen alakult Közös Piachoz. Egyedül Eisenhower tekintett már a kezdetektől bizalommal a tábornokra, akit még a világháború idejéből jól ismert, és a beiktatása napján meleg hangú személyes levélben gratulált neki és fejezte ki örömét a krízis békés kimenetelét illetően.⁵⁴

Moszkvából, mint az egyik szuperhatalom fővárosából – érthető módon – szorosán követték az eseményeket, de óvakodtak attól, hogy kommentálják azokat vagy bármit tegyenek, amit beavatkozásnak lehetne minősíteni. Jean Dejeu, moszkvai francia nagykövet

⁴⁹ El Moudjahid, 24. sz. (1958.május 29.)

⁵⁰ El Moudjahid, 25. sz. (1958. június 13.)

⁵¹ Uo. 486-490.

⁵² Ferhat Abbas: Autopsie d'une guerre. Paris 1980. 241.

⁵³ Irwin M. Wall, 226.

⁵⁴ Uo. 236.

azt jelentette Párizsban, hogy Moszkvában „a francia kommunisták iránti szimpátia csak nagy fenntartásokkal fejeződik ki s úgy, hogy ne kompromittálja Szovjetunió kormányát”.⁵⁵ Az óvatos álláspont kialakításához nyilván az is hozzájárult, hogy – ugyancsak a francia nagykövetség szerint – „nem felejtették el de Gaulle második világháborús szerepét s azt, hogy a függetlenség híve”.

Nemcsak a szovjetek ismerték jól de Gaulle-t, de ő is – mondhatjuk – jól ismerte a Szovjetuniót, pontosabban Oroszországot. A Szovjetunió elnevezést csak hivatalos alkalmakkor használta. Minden más esetben Oroszországot mondott, amelynek kultúrájáról, történelméről nagy tisztelettel beszélt. A bolsevizmust – mint egyébként minden ideológiát – átmeneti jelenségnek tartotta: „Ideológiák jönnek, ideológiák mennek. A kommunizmus is elmegy, de az orosz nép marad.” Meggyőződése volt – s a történelem őt igazolta -, hogy a nemzeti eszme, a nacionalizmus erősebb, mint bármely doktrína, és győzedelmeskedni fog a kommunizmus felett is.

Ebből a szempontból ítélte meg a kelet-európai kommunista rendszereket és a magyar forradalmat is. Bizalmasának és egyik politikai tanácsadójának, Jean Foccart-nak mondta a következőket: „Meglátja, a nacionalizmus felülkerekedik a kelet-európai országokban, meg fogja látni, hogy a lengyelek, a magyarok, a csehek lassacskán lerázzák a kommunista igát”. 1956. október 24-én pedig – lényegre törő szűkszavúságára jellemzően – így kommentálta a budapesti eseményeket: „Látja, útjára indult valami, teljesen egyértelmű, ez a nacionalizmus újjászületése.”⁵⁶

Az 1958. májusi események és de Gaulle személyének magyarországi értékelését a Francia Kommunista Párt álláspontjához való igazodáson túl meghatározta az is, hogy két évvel vagyunk a forradalom leverése után. S ekkor nagy hangsúlyt kapott a propagandában a fasiszta elemek részvételének bizonyítása az ellenforradalomnak minősített októberi eseményekben. Vagyis a hatalom jobboldali jelenségeket könnyen minősített fasisztának. Ezzel együtt a párizsi magyar követség értékelése és a központi pártlap, a *Népszabadság* tudósítójának kommentárjai között jól érzékelhető volt a különbség.

A magyar sajtóban megjelenő tudósítások egyértelműen azt közvetítették, hogy Franciaországban fasiszta veszély van (Ezt állítja egyébként Paul-Boncourt budapesti francia követ is Párizsban küldött jelentéseiben.). Sőt már-már de Gaulle-t magát is a fasiszták közé sorolják. A magyar tudósító a május 19-i sajtóértekezleten elhangzottakat ismertetve igen negatív képet festett a tábornokról, „demagógnak, antidemokratikusnak és köztársaságellenesnek” mondta és szavainak egyáltalán nem adott hitelt. (A tudósító tartózkodási engedélyét egyébként az év végén nem hosszabbították meg a francia hatóságok. Az indok: a májusi eseményekről nem megfelelő hangnemben és de Gaulle tábornok személyét sértő módon tudósított.) Nyilván a tudósítások hatására a pártlap május 21-i számában megjelent *A franciaországi helyzetről* c. szerkesztőségi cikkben már azt olvashatjuk, hogy „a fasiszta de Gaulle felajánkozott a hatalom átvételére”.

Néhány héttel később ezt az álláspontot nyilvánosan visszavonták. Ezt a kornak megfelelő sajtós formában tették, az ún. szabad pártnap keretében. Ez tulajdonképpen propagandagyűlés volt, amelyen nem párttagok is részt vehettek és „szabadon” tehettek fel kérdéseket a napirenden lévő problémák szakértőjének számító politikusnak vagy újságírónak. A szabad pártnapról beszámoló újságíró szerint igen nagy az érdeklődés a franciaországi események iránt. Ennek a fő oka az, hogy az internacionalizmustól vezérelt magyar nép félti a fasisztáktól a demokratikus erőket és a kommunista pártot. Erre vonatkozóan a magyaroknak vannak tapasztalataik, hiszen „nemrég Magyarországon is égtek vörös zászlók”. Ám téves az a nagyon elterjedt nézet, amely szerint „de Gaulle fasiszta közüdv kormányt alakított”. A tábornokot fasiszták juttatták hatalomra, de a kormány nem

⁵⁵ DDF, 1958. 1. k. 842. o.

⁵⁶ Jean Foccart: Tous les soirs avec de Gaulle. Journal de l'Élysée. Paris 1997. 22.

fasiszta. Egy ilyen jellegű fordulatnak nincs tömegbázisa Franciaországban, ahol a helyzet nagyon „bonyolult”, de nem annyira, hogy veszélyeztetné a világképét.⁵⁷

Nyilvánvaló, hogy a követség jelentései is hozzájárultak az értékelés megváltozásához. A jelentések⁵⁸ kevésbé „osztályharcos” módon közelítették meg a problémát, írtak fasiszta veszélyről, fasisztákról, de de Gaulle-t soha sem sorolták közéjük. Sőt úgy látták, hogy „de Gaulle elsősorban arra törekszik, hogy a hadsereget fenntartás és feltétel nélkül maga mellé állítsa és ugyanakkor leválassa azokat a szélsőséges elemeket, amelyek zavarhatják elképzelései megvalósítását”.⁵⁹ Kérdés azonban, hogy mennyire tud ellenállni a szélsőségesek nyomásának. Ugyanis a szakszervezeteket is szeretné megnyerni politikájának. „Ő volt az egyetlen miniszterelnök-jelölt évek óta – folytatódik a jelentés – aki bemutatkozó beszédében egyetlen szót sem mondott a kommunisták ellen, és mindeddig nem is tett ilyen kijelentést annak ellenére, hogy személye és környezete ellen a párt éles támadást indított és folytat ma is. Ő volt eddig az egyetlen miniszterelnök-jelölt, aki a kommunista irányítás alatt álló CGT szakszervezettel is tárgyalni kíván.”

Az algériai problémával kapcsolatos pillanatnyi de Gaulle-i álláspontot is reálisan ítélte meg a jelentés: „Kijelentései alapján azonban nem lehet világosan látni, mik az elképzelései ebben a kérdésben”. S még azt is hozzátette, hogy a hatalomra jutásának körülményei miatt ebben nincs szabad keze.

A szovjet blokk irányában kialakuló gaullista politikát sem minősítette még határozottan a jelentés, de az elég egyértelműen kitűnt, hogy az eddigi nyilatkozatok alapján inkább pozitív irányúnak ítéli azt meg: „A Szovjetunió és a népi demokratikus országok felé folytatandó politika kérdésében még nem alakult ki egyértelmű álláspont a baráti diplomataknál. Korai lenne ebben a kérdésben határozott formában állást foglalni. Ezért általában az a vélemény, hogy országaink részéről egyelőre várakozó álláspontra való helyezkedés a kívánatos, de mindenesetre nem célszerű barátságatlan lépéseket tenni az új kormánnyal szemben. De Gaulle mind ez ideig nem tett semmilyen ellenséges kijelentést sem a Szovjetunió, sem a népi demokráciák irányában. Általános megítélés szerint várható, hogy olyan lépéseket fog tenni, amelyek Franciaország önálló, független politikájára utalnak. Barátaink számolnak azzal pl., hogy de Gaulle el fogja ismerni a Kínai Népköztársaságot...De Gaulle nacionalista külpolitikát folytat, igyekszik visszanyerni Franciaország nagyhatalmi pozícióját.”⁶⁰

Alapvetően ehhez hasonló realisztikus ítéletalkotás jellemzi azokat a követségi jelentéseket, amelyekben helyet kap az FKP óvatos bírálata is, pl. az új alkotmányról történő referendummal kapcsolatban: a párt szüntelenül a fasiszta veszélyt emlegette, de nem tudott konkrét programot ajánlani.

A diktatúra és a fasiszmus veszélyét a jelentések is sűrűn említik, de tudósítanak arról is, hogy de Gaulle hogyan próbál megszabadulni a szélsőségesektől. (Erre utal a kormány összetétele is) a követségen már júliusban úgy vélekedtek, hogy az új miniszterelnöknek „belpolitikai téren a kormányzása kevésbé veszélyes, mint ahogyan azt a májusi válság napjaiban várni lehetett”.⁶¹

De Gaulle és az algériai probléma

De Gaulle közvetlen környezetéhez tartozók, munkatársai állítják: a tábornok már hatalomra kerülésekor világosan látta, hogy Algéria függetlensége elkerülhetetlen.⁶² Mások

⁵⁷ A magyar közvélemény és a franciaországi események. Népszabadság, 1958. június 8.

⁵⁸ MOL XIX-J-1-j Franciaország 1945-1964. 7. doboz

⁵⁹ Június 9-i A franciaországi helyzet c. 003994 sz. jelentés

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Július 14-i A francia kül- és belpolitikai helyzet c. 001654 sz. jelentés

⁶² *Paul-Marie de la Gorce*: De Gaulle. 923.

viszont úgy vélik, hogy empirikus és pragmatikus módon cselekedett, a mindenkori körülmények határozták meg lépéseit Algériával kapcsolatban.⁶³

Véleményünk szerint inkább e két álláspont együttes jelenléte determinálta lépéseit. Azt mindenesetre dokumentálni nem tudjuk, hogy már 1958-ban meggyőződése lett volna a „legfranciább gyarmat” függetlenségének elkerülhetetlensége. Ugyanakkor az is igaz, hogy annak nyilvános elismerését sem tehette, hiszen ezzel – minden valószínűség szerint – az algériai európaiak újabb lázadását provokálta volna ki.

De Gaulle szerint a történelem stabil – örök – tényezője, meghatározó struktúrája a nemzet. S ha a nemzeti eszme megszületik és megerősödik, akkor nem lehet útját állni, utat tör magának. A politikusnak, államférfinak, aki nem építheti tevékenységét utópiákra, csak a realitásra, ezt tudomásul kell venni. Ilyen realitás volt, s ezt jól érzékelt, a gyarmatokon a második világháború után végigsöprő s az 1950-es évek közepétől egyre erősödő nacionalizmus. Az észak-afrikai, konkrétan a tunéziai és marokkói eseményekre reagálva jelentette ki 1955. június 30-án tartott sajtóértekezletén: „Csupán egyfajta politikának van létjogosultsága, és csupán ez az egy méltó Franciaországhoz: ha Francia Észak-Afrikában az elnyomást a társulás váltja fel.”⁶⁴ Ez a kijelentése arra utal, hogy a gyarmati status quo nem tartható fenn s azon mindenképpen változtatni kell, ha Franciaország biztosítani akarja jelenlétét a tengerentúli területeken. És de Gaulle számára ez volt a fontos, a *francia jelenlét* – a gyarmatokon és a világban -, mert ez adja nagyságát. Ám Franciaország aktív jelenlétét az algériai háború, amely egyre inkább elszigetelte a világban, akadályozta. Ezért ezt minél előbb be kell fejezni. S az iránta teljes bizalommal lévő közvélemény is ezt várta tőle. Első nyilvános politikai szereplése algériai utazása s ott elmondott híres beszéde, amely örökre bevésődött az algériai háború tragikus történetébe, már világosan jelezte, hogy új úton kíván haladni.

Június 4-én érkezett Algírba és beszédét este hét óra tájban mondta el a főkormányzóság erkélyéről, ahonnan néhány héttel korábban az ország élére szólították a lázadók. De Gaulle tudta, hogy mit vár tőle a fellelkesült a zömében európaiakból, de szép számban jelenlévő algériaiakból is álló tömeg, de sem behódolni, sem konfrontálódni nem akar vele. Ám ugyanakkor az éljenzőknek azt is értésére akarta adni, hogy új algériai politikára számítsanak. Ezért – olvashatjuk *A reménység emlékirataiban* – „néhány percben látszatra spontán, de valójában nagyon is kiszámított szavakat intézek a tömeghez, hogy fellelkesüljön, de anélkül, hogy messzebbre vinne, mint amennyire szándékaim diktálják. Felkiáltok: 'Megértettem önöket'.”⁶⁵ Nem elfogadta, amit tettek, hanem megértette! Tulajdonképpen a lényeg, algériai politikájának új eleme ezután következik: „...kijelentem: a mai naptól fogva Franciaország úgy ítéli meg, hogy egész Algériában a lakosságnak csak egy kategóriája létezik, csak teljes jogú franciák vannak, ugyanazokkal a jogokkal és ugyanazokkal a kötelezettségekkel ugyanabban az egyetlen testületben.”⁶⁶ Ez azt jelenti, hogy meg kell nyitni az eddig sokak elől elzárt utat. Ez azt jelenti, hogy meg kell adni a megélhetéshez szükséges eszközöket azoknak, akik ezekkel eddig nem rendelkeztek. Ez azt jelenti, hogy el kell ismerni azok méltóságát, akiktől ezt eddig elvitatták. Ez azt jelenti, hogy hazát kell biztosítani azoknak, akik kétkedtek, hogy van nekik ilyen”⁶⁷ Majd megdicsérte a hadsereget, majd felszólította a tíz millió franciát, hogy vegyen részt a rövidesen sorra kerülő választásokon, nyilvánítson véleményt, küldjön képviselőket a közhatalom szerveibe. A bátor, de legalább annyira

⁶³ Maurice Vaïsse: La grandeur. Politique étrangère du général de Gaulle. 1958-1969. Paris, Fayard. 1998. 61.

⁶⁴ Charles de Gaulle: Discours et messages. 1944-1958. 667.

⁶⁵ Charles de Gaulle: A reménység emlékiratai, 40.

⁶⁶ Eddig a gyarmat belső ügyeit intéző Algériai Gyűlésbe („parlament”) 60 képviselőt választott az egy millió európai és ugyancsak 60-at a 8-9 millió algériai is. A nők nem szavazhattak.

⁶⁷ Charles de Gaulle: Discours et messages. 1958-1962. 17.

kegyetlen és testvérgyilkos harcot folytatókat is az urnákhoz szólította, „kinyitom előttük a megbékélés ajtaját”.

Szokatlan, teljesen új hangnem volt. Nem esett szó a beszédben az „integrációról”, Algéria Franciaországba olvasztásáról, sem „francia Algériáról”. Május 13 szereplői nem ezt várták. Az *Echo d'Alger* másnapi számában Léon Delbecque ezt így fejezte ki: „Nem azért léptük át a Rubicont, hogy horgásszunk”. Jean Amrouche, algériai francia nyelvű költő a *Le Monde* ugyancsak másnapi számában jól tapintott rá a beszéd lényegére amikor azt írta, hogy ugyanazon jogok biztosítása Algéria valamennyi lakója számára a függetlenség felé vezető utat nyitotta meg.⁶⁸

De Gaulle és az általa csak „aktivistáknak” nevezett szélsőségesek között október elején vált véglegessé és nyilvánossá a szakítás. Törvénytelennek nevezte a közjóléti bizottságok tevékenységét („semmilyen jogosítványuk nincsen”) s megparancsolta a katonáknak, hogy lépjenek ki belőle, amit azok végre is hajtottak. Ezzel megszűnt a „kettős hatalom” és Algéria irányítása teljes mértékben Párizs befolyása alá került. A folyamat akkor vált teljessé, amikor a személyi oldala is rendeződött. De Gaulle decemberben a polgári és katonai hatalmat is birtokló Salan tábornokot Párizsba helyezi át és szétválasztott funkciói betöltésével Challe tábornokot illetve Paul Delouvrier-t⁶⁹ bízta meg. Az előbbi főparancsnokká, az utóbbit pedig Franciaországot képviselő főmegbízottá, a Köztársaság első emberévé nevezte ki.

Az állam és intézményei tekintélyének helyreállításában, megszilárdításában döntő szerepe volt az új alkotmánynak, amely új alapokra helyezte Franciaország és a gyarmatok kapcsolatát. A Francia Unió helyében a Francia Közösség lépett. Ez a brit Nemzetközösséghez hasonló konstrukciót jelentett, autonóm államok szövetségét (közös és helyi ügyek kombinációját), amely biztosította a kiválás – a teljes szuverenitás – lehetőségét is. Így tett már az alkotmányról történt népszavazáskor, szeptember 28-án, a Sekou Touré vezette Guinea. Vele minden kapcsolatot azonnal meg is szakított de Gaulle, aki „hálátlannak” tartotta a guineai vezetőt. Nem így viszonyult viszont azokhoz az országokhoz (Mali, Szenegál stb.), amelyek az alkotmány által előírt jogi eljárás betartásával két évvel később nyilvánították ki szuverenitásukat. Velük minden téren szoros maradt a kapcsolat.

Algériában, ahol először szavazhattak a nők, 76%-os volt a résztvevők aránya a szeptember 28-i referendumon, az igen szavazatoké pedig elérte a 96%-ot. Franciaországban 79%-os volt a részvételi arány, 80% támogatta az új alkotmányt, 20% pedig (a kommunisták szavazótáborá) elutasította. De Gaulle úgy képzelte – azt szerette volna - , hogy a Francia Közösség nyújtotta keret és jogi proceszus mintául szolgáljon az algériai probléma megoldásához. Ehhez azonban mindenképp előtérbe kellett tartani a tárgyaló partnert (vagy partnereket) kellett találni Algériában. Ez nem lehetett kizárólag az FLN, de mint résztvevőt Párizs nem zárta őt ki.

De Gaulle nagyszabású szociális programot is meghirdetett, hogy társadalmi bázisuk kiszélesítésével azokat erősítse, akik a békés megoldás hívei. Programját negyedik algériai útja során, október 3-án Constantine-ban jelentette be. A hely kiválasztása nem volt véletlen. Kelet-Algéria legnagyobb városa lakosságának többsége algériai, s de Gaulle elsősorban hozzájuk kívánt szólni. Ezen kívül ebben a városban jelentette be 1943. december 12-én azokat az intézkedéseket, amelyek az algériaiak szociális és politikai helyzetén kívántak javítani. A Constantine tervnek elkeresztelt program keretében 250 ezer hektár földet osztottak volna szét az algériai fellahok között, erőteljes ipari beruházást valósítottak volna meg a saharai földgáz és kőolaj kitermelésével, egy millió ember számára építettek volna

---

⁶⁸ De Gaulle több városban is tartott még beszédet, de csak Mostaganemben fejezte be – a körülötte lévő erők erős szavazásának engedve - az Éljen francia Algéria felkiáltással, de úgy, hogy a két szó között szünetet tartott. (Vive l'Algérie...française!)

⁶⁹ 1914-1995. pénzügyi szakember, több miniszter kabinetfőnöke a IV. Köztársaság idején. Jean Monnet munkatársa, az Európai Szén és Acélközösség „pénzügyminisztere” 1955 és 1958 között.

lakást, javították volna a közoktatást és az egészségügyi rendszert. A közhivatalokban és a szolgáltatásban alkalmazottak közül minden hatodik algériai lett volna. A terv szerint bekövetkező társadalmi átalakulás politikai következményeiről a következőket mondta de Gaulle: „...Algéria jövőjének alappillére saját személyisége és a francia anyaországgal létrejövő szoros szolidaritása lesz.”⁷⁰ Újra gondosan megválasztott, kétértelmű szavak: a szoros szolidaritás lehet társulás, de lehet két szuverén állam kapcsolata is. Mindkettő megvalósításához béke szükséges. Ezért október 23-i sajtókonferenciáján már egyenesen a harcolókhöz fordul, „a felkelés embereihez, akik bátran harcoltak. Jöjjön a bátrak békéje, s biztos vagyok, hogy a gyűlölet meg fog szűnni. A bátrak békéjéről beszéltem. Mit jelent ez? Egyszerűen a következőt: azok, akik tüzet nyitottak szüntessék is azt meg és minden megaláztatás nélkül térjenek vissza családjukhoz és munkájukhoz...ebben az esetben a harcosoknak minden tiszteletet megadunk.”⁷¹ Példátlan eset. Első ízben történik meg hogy egy felelős politikus, sőt maga a miniszterelnök, nagyszerű embereknek, bátor harcosoknak nevezi a felkelőket s nem „törvényen kívüliek” „banditáknak”, „fellagának”(útonálló, rabló). A nyilatkozat lélektani falat rombolt le, s ebből a szempontból fordulópontnak tekinthető. A fordulat nyílt politikai megfogalmazására – az algériai nép önrendelkezési jogának elismerésére – majd egy évvel később kerül sor. S nemcsak azért ekkor, hogy ne haragítsa magára, ne ösztönözze cselekvésre az „aktivistákat”, hanem mert az állami intézmények még nem alakultak ki és szilárdultak meg, nem legitimáltattak választások révén, hanem azért is, mert katonai téren vitathatatlan fölényt akart biztosítani, olyan csapást mérni az FLN-ALN-re, amely végérvényesen lehetetlenné teszi számára olyan katonai pozíció megteremtését, amellyel rákényszerítheti akaratát Párizsra.. Ezt de Gaulle semmilyen körülmények között nem tűrte volna el. Az eseményeket ő akarta irányítani, mert ellenkező esetben Franciaország került volna megalázott helyzetbe. Ebből kiindulva utasított el közvetítőket is s az algériai problémát mindvégig *francia belügynek* tekintette.

Az FLN elutasította de Gaulle ajánlatát, kapitulációnak tartotta. Tárgyalás – nyilatkozta az FLN – csak egyenlő felek között lehetséges. Ez pedig megköveteli a felkelők szeptemberben alakított ideiglenes kormányának az elismerését, mivel ő lesz az algériai tárgyaló fél.⁷²

Az FLN-nek nem csupán a nyilatkozatai, de a tettei is azt bizonyították ekkor, hogy nem a tárgyalásokhoz vezető lehetőségeket keresi. A nyár végén ugyanis megnyitotta a „második frontot” Franciaországban. Augusztus 25-re virradó éjjel Párizsban és számos vidéki városban az ALN kommandósai merényleteket hajtottak végre rendőrörsök, de főleg gazdasági létesítmények – elsősorban olajfinomítók – ellen. A merényletekkel gyengíteni kívánták Franciaország gazdasági potenciálját és fel akarták rázni a közvéleményt, amely – szerintük – teljesen a kormánypropaganda hatása alá került. Az augusztus 25-i és az azt követő akciókat az FLN a második világháborúban a náci ellen harcoló ellenállókéhoz hasonlította.⁷³

A franciaországi front megnyitása azonban inkább az ALN rendkívül nehéz helyzetének volt a következménye: Algériában az elektromos határzár hatékonyságának következtében a fegyver (és részben ember)utánpótlás gyakorlatilag megszűnt, a felkelők nagyobb (század, zászlóalj) egységeit a francia haderő vagy felszámolta vagy szétzilálta. Ez a helyzet feszültséget teremtett a GPRA és az otthon harcolók között.

A hátszónak számító Tunézia és Marokkó – de főként az előbbi – magatartása is elbizonytalanította az FLN-t. De Gaulle néhány támaszpont (Bizerta, Port-Lyautey stb.) kivételével már júniusban kivonta a francia csapatokat e két országból. Ez a gesztus is hozzájárult ahhoz, hogy június 30-án Tunézia egyezményt írt alá francia vállalatokkal a szaharai kőolajat tunéziai kikötőkbe szállító vezeték megépítéséről. Ebben az FLN a tangeri

⁷⁰ Charles de Gaulle: Discours et messages. 1958-1962. 54.

⁷¹ Uo. 60.

⁷² El Moudjahid, 32. sz. (1958. november 20.)

⁷³ El Moudjahid, 29. sz. (1958. szeptember 17.)

konferencia határozatainak megsértését, „a francia imperializmus érdekeinek szolgálatát „ látta s határozottan tiltakozott a tunéziai kormánynál.⁷⁴

A de Gaulle személyével kapcsolatos elvárások is zavart idéztek elő és kétségbeesett cselekedetekre ösztönözték a felkelőket. Az algériaiak jelentős része reménykedve tekintett a tábormokra, várakozó álláspontra helyezkedett. Ez egyáltalán nem jelentette azt, hogy elfordult volna a nemzeti függetlenség eszméjétől. Ezt állapította meg Paul Delouvrier is, aki a tábormok személyes megbízottjaként október 31. és november 22. között „helyzetfelmérés” céljából Algériában tartózkodott. Jelentésében megállapította, hogy a muzulmán lakosság bizalommal van de Gaulle iránt, magatartását a várakozás és a lázadókkal való cinkosság jellemzi. A franciákat, főleg a franciaországiakat, a kínzások, a durva elnyomás stb. ellenére sem gyűlöli. Ám mindenek ellenére „úgy véli, hogy az FLN az „ő” harcát vívja.”⁷⁵

A „második front” hatása ellentmondásos volt, s a kitűzött célt nem tudta elérni. Kétségtelen, hogy az FLN kohéziójához hozzájárult, de Franciaországban inkább ellenkező hatást ért el, nem gyengítette meg az ország gazdaságát. A közvéleményt, sokkhatást gyakorolva az emberekre, felrázta, de inkább a felkelők ellen fordította és vagy az erőpolitika híveinek a pozícióját erősítette, vagy a de Gaulle-ba vetett bizalmat.

De Gaulle nagyon reménykedett, hogy a novemberi parlamenti választás pluralista lesz, több vélemény , tendencia fog nyilvánosságot kapni, valóban választhatnak az algériaiak. Látva az alkotmányról tartott referendum nagyon „meggyőző” eredményét utasította Salan főparancsnokot, hogy tartsa távol a hadsereget a választási kampánytól. Ez azonban hiábavalónak bizonyult., a katonák az integrációt támogató listák mellett érveltek. Egyetlen szabad jelölés sem volt, egyesekre nyomást gyakoroltak, másokat megfélemlítettek. Az integrációt ellenzők meg sem szólalhattak. Ezt viszonylag könnyű volt elérni: a hírközlési miniszter ekkor ugyanis az integráció híve, a korábbi algériai főkormányzó Soustelle volt. Az eredmény nem lehetett kétséges. A megválasztott 67 képviselő (ebből 46 algériai) mind az integráció vagyis a „francia Algéria” híve volt. Ez elkeserítette de Gaulle-t. A franciaországi eredmények viszont „felülmúlják reményeimet” – írta emlékirataiban. Az 576 tagú nemzetgyűlésben 2006 képviselőt a tábormokot támogató, Soustelle által létrehozott Unió az Új Köztársaságért (UNR – Union pour la Nouvelle République) párt listáján választották meg. A nagy ellenfél, a kommunisták – a nem arányos választási rendszernek is köszönhetően – mindössze 10 képviselői helyet szereztek. (A párt szavazóinak száma nem érte el a 4 milliót, holott a IV. Köztársaság idején ez a szám mindig 5 millió körül volt)

December 21-én a köztársasági elnököt választó elektori testület a szavazatok 78%-ával Charle de Gaulle-t választotta meg az V. Köztársaság első államfőjévé. Az új elnököt immár nem csupán vitathatatlan tekintélye, hanem az alkotmány biztosította igen széles hatalom is segíti az ország problémáinak, különösen pedig az algériainak a megoldásában.

---

⁷⁴ El Moudjahid, 27. sz. (1958. július 22.) 1958-tól a kőolaj mind nagyobb szerepet játszott Franciaország algériai politikájának a kialakításában. Ebben az évben történt meg a nagy hozamú kutak üzembe helyezése. S ez óriási reményeket keltett. Gazdasági szakemberek és politikusok is úgy gondolták, hogy Franciaország saját forrásból tudja biztosítani egyre növekvő szükségletét, önellátó lehet és a Constantine-terv gazdasági alapjait is megteremtheti

⁷⁵ Archives contemporaines, Fondation Nationale des Sciences Pplitiques 2 DV, 1. dossier (Paul Delouvrier)

